

ВІДГУК
офіційного опонента доктора економічних наук, професора
Микитенко Вікторії Володимирівни
на дисертаційну роботу Бондаренко Юлії Григорівни
на тему «Механізм державного управління інвестуванням в
рекреаційній сфері», представлену до захисту на здобуття наукового
ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03
- економіка та управління національним господарством

I. Актуальність теми дослідження та її зв'язок із науковими програмами, планами і темами

Нагальним є визнати, що, економіка України певний період демонструвала стабілізацію та незначне економічне зростання до 2013 р., уповільнення інфляційних процесів, похвалення інвестиційної активності, покращення фінансового становища суб'єктів господарювання. Натомість, вразливість національного господарства до зовнішньо-економічних, суспільно-політичних, техніко-технологічних та соціально-економічних загроз і ризиків сталому розвитку призвела у 2014 – 2019 рр. до уповільнення темпів функціонування, зниження макроекономічної ефективності та зростання боргового навантаження, погіршення соціальної захищеності і рівня та якості життя населення. Поряд із цим, останнім часом посилюються критичні для економічної безпеки держави реальні загрози у площині зниження рівня конкурентоспроможності й інноваційної активності, зростання тінізації економічних відносин та недосконалості інституційного середовища тощо. Тому, локалізація зусиль і наявних у державі резервів на цілеорієнтованому розвитку рекреації дозволить, певним чином, зупинити багатофункціональні деструктивні тенденції, які існують в межах національної соціально-економічної системи, сприятиме забезпеченню переходу до сталого розвитку регіонів, нарощенню обсягів ВВП і відтворенню людського капіталу.

З огляду на зазначене вище, нагальним завданням у цій площині є удосконалення й обґрунтування теоретичних засад формування механізму державного управління інвестуванням у рекреаційній сфері та визначення і розбудова адекватних реальним процесам інституційних умов запровадження останнього у практику господарювання. У цьому зв'язку, застосування оновленого комплексу важелів та регуляторів впливу вимагає уточнення шляхів і засобів підвищення ефективності механізму державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері. Оптимального варіанту щодо вирішення вказаного науково-прикладного завдання можна досягти лише у разі: а) побудови матриці стратегічного управління рекреаційної сфери України у розрізі її областей з урахуванням їх рекреаційного потенціалу та інвестиційного забезпечення; б) удосконалення комплексної моделі активізації інвестиційних процесів у процесах формування рекреаційно-туристичного продукту-послуги з урахуванням наявного рекреаційного потенціалу території та особливостей споживчої поведінки населення; в) ро-

зроблення організаційно-економічних підходів щодо формування стратегічних напрямів організації рекреаційної сфери із урахуванням базових пріоритетів розвитку національного господарства. З огляду на вказане, слід визнати, що обрана тема дисертаційної роботи Бондаренко Ю. Г. є надзвичайно актуальною та своєчасною.

Дисертаційна робота є складовою та виконувалась у відповідності до затверджених планів комплексних науково-дослідної роботи кафедри менеджменту організацій Національного університету «Львівська політехніка». Зокрема, НДР «Організаційно-методичне забезпечення формування кластерної моделі розвитку регіонального туризму» (номер державної реєстрації 0113U005299), де автором проведено аналіз функціонування туристичних кластерів і розкрито та деталізовано зарубіжний досвід. Поряд із цим, за вказаною НДР, дисертантом обґрунтовано доцільність формування кластерної моделі розвитку туризму на Львівщині та запропоновано концептуальні підходи підвищення інвестиційної привабливості туристичної галузі у регіонах України. А, схеми та графіки, моделі й обґрунтовані Бондаренко Ю. Г. теоретичні положення, у лапідарному вигляді використано у навчальному процесі Національного університету «Львівська політехніка» та використовуються під час викладання наступних дисциплін «Проектний менеджмент» і «Статистика» для студентів, відповідно, II (магістерського) та I (бакалаврського) рівнів вищої освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент». З цього, зазначаю, що представлений опоненту науково-прикладний доробок, викладені у дисертації методичні положення й рекомендації, концептуальні обґрунтування, прикладний інструментарій і сформульовані дисертантом висновки – певним чином забезпечують розвиток такої галузі науки як економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент підтверджує: розроблені й обґрунтовані дисертантом теоретичні положення, теоретико-методичні підходи та практичні рекомендації у площині формування механізму державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері – репрезентують істотне значення її доробку для розвитку базових положень економічної науки і відповідають паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

II. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації та їх достовірність

Ґрунтовне вивчення змісту дисертації, автореферату та наукових публікацій автора дозволяє підтвердити про таке: основні наукові положення, методичні розробки, висновки і практичні рекомендації, що викладені у дисертації Бондаренко Ю. Г. є: логічними, послідовними, мають ясне трактування і не суперечать ustalеним теоретичним підходам, а також є достовірними і обґрунтованими.

Основні положення, авторські підходи, висновки і рекомендації, які детально розкриті у змісті дисертації Бондаренко Ю. Г., належним чином обґрунтовані нею та є дос-

товірними. Вони засновані на сучасних теоретичних і методологічних підходах щодо визначення змістовності механізму державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері та на застосуванні адекватних наукових методів для розбудови відповідного комплексу важелів і регуляторів впливу. Окремі теоретичні положення роботи та прикладні аспекти базуються на застосуванні автором комплексу методів щодо: систематизації та узагальнення; аналізу, синтезу, наукової абстракції; індукції та дедукції; логічного аналізу; врахування причинно-наслідкових зв'язків. Поряд із цим, дисертантом для дослідження вимірів ефективності функціонування механізму державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері та процедур його формування застосовано кореляційно-регресійний аналіз, економіко-математичне моделювання, графічні й статистичні порівняння, аналіз рядів динаміки, кластерний аналіз і стандартне програмне забезпечення.

Отримані за результатами дослідження наукові положення, висновки і рекомендації ґрунтуються на: глибокому вивченні та врахуванні доробку, викладеного у: наукових працях вітчизняних і зарубіжних науковців із проблем економічної теорії, ринкової економіки, сталого розвитку, методології економічного аналізу, прийняття рішень; законодавчих і нормативних актів України; результатах досліджень вчених-економістів, які опікуються проблемами підвищення ефективності механізму державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері. Все це дозволило дисертанту розробити та репрезентувати науково обґрунтовані теоретичні, науково-методичні та прикладні аспекти формування та реалізації дії механізму державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері.

Слід визнати й коректне формулювання дисертантом наукових і практичних завдань дисертаційної роботи, цілісність, логічність та завершеність наукового дослідження, зв'язок емпіричної частини дисертації з теоретичними результатами, пропонуваними автором, впровадження запропонованих розробок у практичну діяльність, що характеризує ґрунтовність доробку Бондаренко Ю. Г. Тож, засвідчу і про таке: висновки дисертаційної роботи – є також теоретично обґрунтованими, аргументованими і послідовно доведені до достатнього рівня деталізації, придатного для запровадження у практику господарювання та у навчальний процес. Вищезазначене дає підставу стверджувати, що дисертація є логічним, самостійним і завершеним економічним дослідженням, що містить достатню для розкриття теми, постановку завдань, оригінальність підходів до їхнього вирішення, обґрунтованість висновків і рекомендацій.

Достовірність наукових результатів підтверджена необхідним обсягом теоретичних і прикладних досліджень і авторських розробок, повною відповідністю поставлених і вирішених у роботі завдань – сформульованій меті, використанням сучасного інструментарію економічних досліджень і результатами впровадження. Поряд із цим, достовірність авторських розробок і напрацювань:

засвідчено використанням дисертантом: 1) широкого обсягу матеріалів офіційної

статистики; 2) критичним аналізом фундаментальних наукових праць зарубіжних і вітчизняних вчених у сфері сталого розвитку та формування механізму державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері; 3) використанням фактичної статистичної звітності; 4) широкого діапазону зовнішніх джерел інформації, нормативних і законодавчих актів; 5) інформаційних бюлетенів статистичних органів, інтернет-ресурсів та результатів експертного репрезентативного дослідження, періодичних видань вітчизняних і міжнародних експертів тощо;

підтверджено: 1) експертним опитуванням за використання автором платформи електронної пошти Gmail у розділі Google Form та розміщуваних десятків запитань у соціальних мережах, їхнім коректним узагальненням та системним аналізом; 2) доводами щодо об'єктивності й імовірності формування і введення у практику в межах держави удосконаленого системоутворюючого регулятора цілеорієнтованого впливу на результативність інноваційної діяльності у рекреаційній сфері; 3) результатами впровадження обґрунтованих дисертантом пропозицій і розробленого комплексу управлінських засобів у діяльність регіональних та місцевих органів влади (підтверджено відповідними довідками).

Звідси, офіційний опонент визнає, що ознайомлення зі змістом трьох розділів дисертації Бондаренко Ю. Г., довідками про впровадження на різних рівнях управління, науковими публікаціями та авторефератом – дає підставу підтвердити: основні наукові положення, методичні розробки, практичні рекомендації та висновки дисертації мають достатній рівень наукової новизни і відображають особистий внесок автора у подальшу розбудову такої галузі науки як економіка та управління національним господарством.

III. Найсуттєвіші наукові результати, одержані особисто дисертантом, що характеризуються новизною, їх порівнянність із результатами досліджень інших вчених та висновки

З огляду на ґрунтовний й поглиблений аналіз представленої на рецензію дисертації, наукових публікацій автора та автореферату, опонент засвідчує, що дисертантом сформульовано мету, а у її відповідності – поставлено та послідовно розв'язано комплекс теоретичних, методичних і науково-прикладних завдань. Загальна науково-прикладна проблематика щодо наукового розкриття проблематики та удосконалення теоретико-методичних засад, обґрунтування практичних рекомендацій щодо формування ефективного механізму державного управління, спрямованого на активізацію інвестування в рекреаційній сфері – вирішена дисертантом шляхом поступового розв'язання наукових, пошукових і методичних та прикладних завдань. Наукові результати, які отримані автором у дисертації, у сукупності, вирішують актуальне науково-прикладне завдання, суть якого полягає в обґрунтуванні й удосконаленні теоретико-методичних положень та розробці науково-практичних рекомендацій у пло-

щині формування ефективного механізму державного управління, спрямованого на активізацію інвестування в рекреаційній сфері та раціоналізацію цих процесів. У процесі вирішення поставлених у роботі науково-прикладних завдань, дисертантом отримані елементи наукової новизни, які можна вважати певним науковим внеском в теорію і практику економіки та управління національним господарством у частині пошуку, локалізації, раціонального поділу-перерозподілу інвестицій та їх освоєння задля цілеорієнтованого розвитку рекреаційної сфери України за рахунок запровадження відповідного типу механізму державного управління.

Зокрема, до найбільш значимих здобутків Бондаренко Ю. Г. за темою її дисертаційної роботи, можна віднести наступні елементи наукової новизни:

- побудовано матрицю стратегічного управління рекреаційною сферою України у розрізі областей (с. 194 – 198), потенційно-факторними детермінантами якої є, поряд із усталеними макроекономічними вимірами, визначено й масштаби рекреаційного потенціалу та обсяги інвестиційного забезпечення в регіонах;

- удосконалено концептуально-аналітичну схему та комплексну модель активізації інвестиційних процесів при формуванні рекреаційно-туристичного продукту-послуги, що формалізовано з урахуванням наявного рекреаційного потенціалу території та особливостей споживчої поведінки населення (с. 168 – 176), розбудову яких здійснено за використання рівняння Дж. Кейнса;

- запропоновано до використання системоутворюючий механізм державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері (с. 176 – 180; 219), за етапами формування якого автором передбачено ініціювання процесів створення найбільш сприятливого інституційного середовища за рахунок ущільнення взаємодії між основними учасниками інвестиційного процесу (владних структур; бізнесу, зокрема у площині організації рекреаційної сфери; населення; громадських організацій) у контексті реалізації базових потреб, функцій та завдань і, відповідно, підвищення інвестиційної привабливості; а, до його складу включено підсистеми управління інвестиційними процесами в організаціях рекреаційної сфери, регулювання в системі управління інвестиційними процесами; формування кластеру і рекреаційного простору в державі;

- розроблено етапи організування ефективного рекреаційного простору для кожної територіальної громади окремо (с. 211 – 212), до яких включено: формування мети, цілей із одночасним розробленням проекту місцевими органами влади; обрання ділянки, об'єкта, місця з відповідним набором територіально-галузевих ознак; пошук інвесторів, які зацікавлені у розвитку своєї діяльності та функціонують на даній території; створення рекреаційного простору; контролювання, регулювання місцевими органами влади діяльності щодо організації рекреаційної сфери;

- розвинуто понятійно-категоріальний апарат теорій економіки та управління національним господарством, потенціалу сталого розвитку та сталого розвитку держави

і її регіонів за рахунок авторського трактування понять - «інвестиції», «механізм державного управління інвестуванням», «рекреація», «рекреаційно-туристичний продукт-послуга», «організація рекреаційної сфери»;

- дістали подальшого розвитку методологічно важливі положення удосконалення та реалізації на практиці організаційно-економічних підходів щодо формування стратегічних напрямів розвитку і організації рекреаційної сфери, якими передбачено утворення рекреаційного простору на облаштованих територіях в регіонах України, розбудову рекреаційних кластерів та підвищення інвестиційної привабливості рекреаційно-туристичної сфери (с. 201 – 206).

Наукові результати, що отримані автором та репрезентовано ним у дисертації й виносяться на захист, одержані дисертантом самостійно. З цього, визнаю: представлені у дисертації науково-прикладні розробки, методичні та теоретико-концептуальні обґрунтування і висновки теоретичного та практичного спрямування дають підстави стверджувати про те, що Бондаренко Ю. Г. виклала у дисертації власний доробок, представила критичні узагальнення попередніх здобутків вчених-економістів та теоретико-методичне удосконалення при сформулюванні:

базових положень теорії економіки та управління національним господарством із позиції активізації розвитку рекреаційної сфери та розбудови відповідної природи простору, виконаної за результатами формування системоутворюючих регуляторів та важелів системного впливу на процеси інвестиційного забезпечення;

методичних засад стратегування розвитку рекреаційного простору (у т. ч. і пріоритетних напрямів), сформованих за наслідками обґрунтування й уточнення генеральної мети державної політики щодо підвищення інвестиційної привабливості рекреаційно-туристичної сфери і визначення базових її детермінант у контексті забезпечення переходу держави та її регіонів до сталого розвитку;

сутнісно-типологічних основ ідентифікації та реалізації ролі інвестиційного забезпечення розвитку рекреаційної сфери держави в системі національного господарства, що дозволило автору розвинути категоріальне поле теорії економіки та управління національним господарством;

методологічно важливих положень із удосконалення та реалізації на практиці організаційно-економічних підходів щодо формування стратегічних напрямів розвитку і організації рекреаційної сфери держави: утворення рекреаційного простору на облаштованих територіях в регіонах України, розбудову рекреаційних кластерів, підвищення інвестиційної привабливості рекреаційно-туристичної сфери;

концептуальної моделі реалізації дії механізму державного управління інвестуванням рекреаційної сфери, формалізація якої забезпечена за результатами побудови відповідних кластерів і рекреаційного простору як домінант підвищення ефективності розробленого системоутворюючого регулятора.

Вказані напрацювання за змістом, сутністю та кваліфікаційним рівнем відповідають нормативним вимогами, передбаченим до дисертацій на здобуття наукового ступеню кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

IV. Теоретична і методична цінність та практична значущість одержаних автором наукових результатів

Теоретичне значення результатів дослідження Бондаренко Ю. Г. – полягає у: а) виокремленні проблемної ситуації, нерозв'язаність якої гальмує подальшу розбудову такої галузі науки як економіка та управління національним господарством; б) обґрунтуванні, на засадах синхронної реалізації базових положень системного, комплексного, процесного, інституціонального та ресурсно-функціонального підходів до проектування концепту формування механізму державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері; в) розробленні теоретико-концептуальних засад державного регулювання розвитку рекреаційного простору з позиції забезпечення його економічної ефективності в ресурсних обмеженнях. Крім цього, до найважливіших теоретичних результатів дисертації належать, зокрема, такі: розвиток понятійно-категоріального апарату теорій економіки та управління національним господарством, потенціалу сталого розвитку та сталого розвитку держави і її регіонів; сформулювання методологічно важливих положень із удосконалення та реалізації на практиці організаційно-економічних підходів щодо формування стратегічних напрямів розвитку і організації рекреаційної сфери.

Методичне значення наукових положень, наведених у дисертації Бондаренко Ю. Г., полягає у: побудові матриці стратегічного управління рекреаційною сферою України у розрізі областей, потенційно-факторними детермінантами якої є масштаби рекреаційного потенціалу та обсяги інвестиційного забезпечення в регіонах; удосконаленні концептуально-аналітичної схеми та комплексної моделі активізації інвестиційних процесів при формуванні рекреаційно-туристичного продукту-послуги; формалізації механізму державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері; розробленні певний перелік етапів організування ефективного рекреаційного простору для кожної територіальної громади.

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці: а) інструментарію експертного оцінювання, а також пропозицій і рекомендацій (й опрацьованні етапів їх застосування) щодо добору методів, засобів і способів в межах технології управління інвестиційним забезпеченням розвитку рекреаційної сфери, які апробовані на різних рівнях управління; б) функцій удосконаленого механізму державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері, доцільність та адекватність врахування яких доведено за результатами визначення й ідентифікації пріоритетних, на сучасному етапі розвитку національного господарства, об'єктів докладання зусиль при нарощенні соціально-економічних та

суспільно-політичних загроз і ризиків сталому розвитку держави та її регіонів.

Опрацьовані й запропоновані у дисертації наукові, методичні та концептуальні положення, отримані автором результати, інструментарій і рекомендації автора характеризуються прикладною цінністю, оскільки, доведені до рівня пропозицій та методичних розробок у площині формування і використання на практиці функціоналів механізму державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері.

Поряд із вказаним вище, практична цінність роботи полягає у застосуванні результатів дослідження у практичній діяльності: Львівської обласної державної адміністрації (акт впровадження від 25.03.2019 р.), Давидівської об'єднаної територіальної громади (довідка № 790 від 26.03.2019 р.), Бібрської об'єднаної територіальної громади (довідка № 513 від 08.04.2019 р.), Громадської організації «Центр муніципального і регіонального розвитку» (акт використання від 18.03.2019 р.). Поряд із цим, результати дисертаційної роботи Бондаренко Ю. Г. впроваджені у навчальний процес Національного університету «Львівська політехніка» та використовуються під час викладання дисциплін «Проектний менеджмент» і «Статистика» для студентів, відповідно, другого (магістерського) та першого (бакалаврського) рівнів вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» (довідка № 67-01-650 від 28.03.2019 р.).

Усе вищезазначене надає підстави офіційному опоненту для загальної позитивної оцінки науково-прикладного здобутку Бондаренко Ю. Г. за темою її дисертації. У т. ч. і щодо: а) змістовності винесених на захист елементів наукової новизни; б) вагомості наведеного у дисертації доробку у контексті подальшого його використання для розбудови такої галузі науки як економіка та управління національним господарством; в) достатності методичної, теоретичної та науково-концептуальної сутності розробок для досягнення визначеної мети та розв'язання поставлених у дослідженні завдань.

V. Зміст та завершеність дослідження

Дисертаційна робота Бондаренко Ю. Г. – є завершеним науковим дослідженням, виконаним на достатньому кваліфікаційному рівні, основні положення достовірні, а елементи наукової новизни обґрунтовано й доведено до рівня практичного застосування. Структура роботи – логічна. Дисертація складається із анотації, вступу, списку умовних скорочень, трьох розділів із узагальненими висновками за ними, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

У вступі автором обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, висвітлено мету і пошукові завдання, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито елементи наукової новизни, практичне значення отриманих результатів та їх апробацію перед науковою спільнотою і у практиці господарювання на різних рівнях управління національним господарством.

У першому розділі «Теоретичні засади дослідження механізму державного

управління інвестуванням в рекреаційній сфері» с. 27 – 82 – розкрито сутність і зміст, а також особливості реалізації дії механізму державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері, охарактеризовано рекреаційну сферу та засади інвестиційного забезпечення її розвитку, визначено інституційні умови і вимоги до формування механізму державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері. Поряд із цим, визначено місце і роль рекреації та організацій рекреаційної сфери в економіці держави та їх вплив на рівень і якість життя населення. Визнано, що чинник довіри до економічної системи держави, включаючи усі її інституції, є важливою складовою, яка спонукає організації до повторного вкладання своїх активів, враховуючи при цьому фактор ризику, період окупності. Загалом, автором у розділі визнано, що саме чинник довіри та рівень кваліфікації працівників державних органів управління впливають на створення привабливих умов розвитку як держави, загалом, так і економіки, соціальної, екологічної складових сфер життя країни. Досліджено й уточнено складові структури рекреаційної сфери, до яких входять: споживачі рекреаційного продукту (рекреанти); організації рекреаційної сфери; державні, місцеві органи влади; недержавні організації (громадські організації) та проаналізовано їх взаємозалежність і взаємодоповнюваність, з'ясовано вагомість їхнього впливу на процеси формування дієвого механізму управління інвестиційними процесами, визначено результат очікування кожного суб'єкта від взаємної співпраці та взаємодії. Крім вказаного, у першому розділі визнано, що держава здійснює соціальну функцію як споживача рекреаційних послуг та повинна реалізовувати політико-економічний функціонал щодо організацій рекреаційної сфери. І, відповідно, вказано, що рекреаційна сфера потребує дієвого державного регулювання за напрямками розвитку рекреаційної діяльності суспільства та цієї економічної галузі. Засвідчено, що через функцію споживання, населення: виступає вагомим джерелом доходу для організацій рекреаційної сфери, відповідно, впливає на зростання обсягів інвестицій, які спрямовуються на її зростання; розглядається як основний формуючий капітал, який у поєднанні із землею (територією) і природними її багатствами, формує державу як суверенну політичну, економічну територіальну одиницю. У розділі виконано порівняльний аналіз інституційних умов функціонування рекреаційної сфери в Україні і за кордоном. Наведені приклади організування рекреаційного дозвілля у світі та нормативно-правові документи, які регламентують їх діяльність, зокрема: Польщі, Канади, США. Визначено, що: основною функцією державних інституцій є створення умов для ефективного функціонування економічних суб'єктів ринкової системи, до яких належать і організації рекреаційної сфери. При цьому, обґрунтовано роль державного управління у веденні рекреаційної діяльності в Україні та збереження її природно-рекреаційної сфери; рекреаційна сфера є представленою лише в одному нормативному акті – «Про затвердження Положення «Про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України».

У другому розділі «Аналізування сучасного стану державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері» - с. 83 – 152 – проаналізовано передумови та тенденції розвитку економічної діяльності у рекреаційній сфері, проаналізовано інвестиційне забезпечення її розвитку, застосовано кластерний аналіз при дослідженні дієвості механізму державного управління в рекреаційній сфері. Здійснено порівняння капітальних інвестицій за видами економічної діяльності за період з 2010 по 2018 рр. та кластерний аналіз, який шляхом багатовимірного розбору даних дозволив систематизувати статистичні дані щодо низки показників у розрізі регіонів України (шляхом їх об'єднання у певною мірою однорідні групи (кластери)). Вказане дозволило автору виокремити закономірності формування рекреаційного потенціалу та інвестиційної привабливості рекреаційно сфери у розрізі регіонів та виявити недосконалість інституційного середовища (професійного рівня органів державного управління, комунікацій, темпів реформування економіки тощо), що стало причиною зниження темпів надходження інвестиційних ресурсів в економіку в умовах невизначеності та постійного нарощення суспільно-політичних загроз і ризиків.

У третьому розділі «Розвиток механізму державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері» - с. 153 – 225 – автором визначено інституційні умови задля підвищення ефективності реалізації дії механізму державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері, запропоновано стратегію активізування державного управління інвестуванням та побудовано удосконалений механізм державного управління інвестуванням рекреаційної сфери на засадах розбудови кластеру і рекреаційного простору. Поряд із цим, дисертантом удосконалено комплексну модель активізації інвестиційних процесів у формуванні рекреаційного продукту-послуги, що виконано з урахуванням наявних масштабів рекреаційного потенціалу території та особливостей споживчої поведінки населення залежно від рівня доходу сім'ї. У розділі досліджено різні види відпочинку, які характеризують рекреацію та туризм як економічні категорії, за чим доведено загальну змістовність та подібність цих понять. За цим, автором виділено певний вид діяльності, яка не притаманна туристичній, зате визначає і характеризує змістовність рекреації та вказує на значно ширші її межі у порівнянні з туризмом.

Крім цього, розділі представлено також і авторський формат підмеханізму управління інвестиційними процесами на рівні державних органів влади та доведено, що його застосування на практиці сприятиме підвищенню ефективності рекреаційної сфери і створенню відповідного рекреаційного середовища. Представлений системоутворюючий регулятор став основою для розробки підмеханізму управління інвестиційними процесами в організаціях рекреаційної сфери і, відповідно, був інкорпорований до загального механізму державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері (с. 219). За результатами розкриття змісту поняття механізму управління інвестиційними процесами (за авторською інтерпретацією, хоча, у дійсності – він є підме-

ханізмом) та визначення специфічності його впливу на організації рекреаційної сфери, запропоновано до використання узагальнену модель взаємозалежності і взаємодоповнюваності учасників інвестиційного процесу, в межах якої формалізовано їхні потреби, задоволення яких сприятиме цілеорієнтованому розвитку предмету дослідження. Удосконалено практичні підходи до формування стратегічних напрямів розвитку рекреаційної сфери, за якими автором передбачено формування рекреаційних кластерів як базису для утворення рекреаційного простору на облаштованих територіях в усіх регіонах держави. Розроблено пропозиції щодо визначення набору стратегічних альтернатив державного програмування розвитку організацій рекреаційної сфери на регіональному рівні, які базуються на розробленій шестирівневій класифікації, ідентифікованій у двовимірній матриці (за рекреаційним потенціалом та рівнем капітальних інвестицій в рекреаційну сферу). Сформульовано й оцінено характеристики рекреаційного середовища, які здатні забезпечити комфортні умови для відпочинку, оздоровлення, відновлення психоемоційних і фізичних сил населення, визначено привабливі умови для організацій рекреаційної сфери, який би цей відпочинок убезпечили. Доведено доцільність подальшого системного дослідження процесів формування дієвого механізму управління інвестуванням в рекреаційній сфері.

Підсумовуючи вищесказане, визнаю: дисертація Бондаренко Ю. Г. на тему «Механізм державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері» - є завершеною роботою, де логічно і змістовно висвітлено проблеми і завдання, а також запропоновано напрями їх вирішення (відповідно до задекларованих автором науково-прикладних завдань) задля забезпечення переходу держави до сталого розвитку і регенерації національного господарства в ресурсних обмеженнях.

VI. Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Теоретичні, методичні та прикладні розробки за темою дисертаційної роботи, основні положення, рекомендації та пропозиції достатньо повно викладені автором в опублікованих нею наукових працях. Авторський доробок знайшов достатнє висвітлення у 33 наукових працях (загальним обсягом 10,2 д. а., особистий внесок дисертанта – 6,5 д.а). Зокрема, у: 17 статтях у наукових фахових виданнях України (одна з них – у виданні, яке включене до міжнародних наукометричних баз даних), 1 статті – у періодичному виданні іншої держави, 15 тезах доповідей на конференціях.

Характер видань і зміст опублікованих наукових праць відповідають вимогам ДАК МОН України, пропонованим для повноти висвітлення отриманих результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Визнаю: а) основні наукові результати дисертації Бондаренко Ю. Г. – висвітле-

но у відкритій печаті. Особистий внесок автора у колективних наукових роботах відображено у переліку публікацій, який представлено у авторефераті та у вступній частині дисертації; б) наукові розробки, ідеї щодо використання представлених у роботі теоретико-концептуальних і методичних засад, загальні наукові принципи і практичні результати апробовано та впроваджено у практику; в) результати дисертації Бондаренко Ю. Г. оприлюднені нею до захисту дисертаційної роботи.

VII. Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Бондаренко Ю. Г.: складається зі вступу і анотацій та списку опублікованих дисертантом праць, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків; має нормований обсяг і деталізацію здобутків. За структурою, обсягом, оформленням, елементами наукової новизни та змістовним наповненням – дисертація відповідає вимогам, що встановлені та визначені МОН України до кандидатських дисертацій зазначеного напрямку економічних досліджень.

Основні результати, які деталізовано у змісті науково-прикладного дослідження та авторські висновки – є конкретизованими, достатньою мірою аргументованими і являють собою предмет для захисту. За складом вирішених науково-прикладних завдань – дисертація Бондаренко Ю. Г. відповідає формулі та паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством, а саме напрямом: моделі державного регулювання національною економікою, стратегія економічного розвитку, регуляторна політика держави та механізм її реалізації. Авторські пропозиції та рекомендації, методичні засади розв'язання проблематики, концептуальні та методичні розробки і наукові положення дослідження - деталізовано дисертантом і доведено до рівня практичної придатності та можливості впровадження у практику в межах системи державного регулювання економіки. Зазначене підтверджується відповідними довідками про впровадження та позитивними відгуками суб'єктів управління різного рівня.

Підтверджую: тема дисертації Бондаренко Ю. Г., визначені предмет і об'єкт дослідження, а у їхній відповідності – перелік поставлених та вирішених наукових, пошукових і прикладних завдань, а також винесена на захист наукова новизна, запропоновані на розгляд наукової спільноти загальні висновки та пропозиції, обсяг друкованих праць та їхня кількість - відповідають вимогам МОН України до дисертацій, представлених на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

VIII. Оцінка ідентичності змісту автореферату та основних положень дисертації

При детальному вивченні змісту дисертації та автореферату Бондаренко Ю. Г., можна зробити висновок про те, що дисертаційна робота на тему «Механізм держав-

ного управління інвестуванням в рекреаційній сфері» та автореферат написані у відповідності до вимог ДАК МОН України до наукових робіт зазначеного напрямку економічних досліджень і рівня кваліфікації. Розробки й обґрунтування подані науковим стилем із підібраними, згідно з логікою проведення науково-прикладного дослідження, ілюстративним та інформаційно-аналітичним матеріалом, забезпечених достатньою адекватністю застосування методів та інструментарію.

Автореферат Бондаренко Ю. Г., у повній мірі, відображає зміст дисертації, наявною є ідентичність основних наукових положень і наукового внеску дисертанта, що деталізовано нею і, відповідно, подано (і у дисертаційній роботі, і у змісті автореферату) у послідовності від загального - до конкретного її наукового внеску у розбудову такої галузі науки як економіка та управління національним господарством. Наукові положення, висновки і рекомендації, які репрезентовані автором в авторефераті, належним чином розкриті й деталізовані у самій роботі. Отже, опонент підтверджує про таке:

дисертаційна робота на тему «Механізм державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері» та автореферат написані з урахуванням до вимог МОН України до змісту і структури кваліфікаційних робіт, які передбачено для наукових розробок за зазначеним напрямом досліджень;

елементи наукової новизни, результати науково-прикладного дослідження, а також текст дисертації та автореферату Бондаренко Ю. Г. подані науковим стилем із підібраними, відповідно до розробленої структурно-логічної схеми економічного дослідження, ілюстративним та інформаційним матеріалом;

автореферат дисертації Бондаренко Ю. Г. відображає сутність і зміст обґрунтованих, розвинутих і удосконалених нею у роботі наукових положень і методичних підходів щодо розв'язання поставленого і сформульованого актуального науково-прикладного завдання; наявною є ідентичність основних наукових розробок і науково-прикладного внеску автора дисертації у розвиток такої галузі науки як економіка та управління національним господарством;

концептуальні положення і обґрунтування, методичні та прикладні розробки, які репрезентовано у авторефераті, розкриті та деталізовані у тексті дисертації. При цьому, висновки та рекомендації більш масштабно представлено у змісті роботи.

Зміст автореферату, його структура – відповідає основним положенням, висновкам і рекомендаціям дисертаційної роботи, які розкрито і подано автором у опублікованих до захисту наукових працях.

Дисертація і, відповідно, автореферат Бондаренко Ю. Г., за оформленням, деталізацією і рівнем наукової новизни – відповідають вимогам, передбаченим положеннями ДАК МОН України та паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

IX. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи

Відзначаючи актуальність обраної автором теми і значимість наукової новизни, результати дисертаційної роботи, їх достовірність та повноту викладу в опублікованих працях, слід вказати і на наявність в дисертації Бондаренко Ю. Г. окремих дискусійних положень та ряду недоліків, які повинні стати предметом обговорення на захисті.

Суть основних із них полягає у наступному:

1. Автором побудовано матрицю стратегічного управління рекреаційною сферою України за регіонами, яка сформована нею з урахуванням їх рекреаційного потенціалу та масштабів інвестиційного забезпечення. На с. 194 – 195 автором вказано, що *«Парою стратегічних змінних було обрано рекреаційний потенціал та рівень інвестицій. У рекреаційний потенціал включено показники, які характеризують як «Тимчасове розміщування і організацію харчування», так і показники, які характеризують «Мистецтво, спорт, розваги і відпочинок», в т. ч. основні заклади культури та мистецтва.»* Дисертанту слід було врахувати саме те, що «потенціал» – це сукупність ресурсів, резервів та можливостей різної природи, які використовуються та освоюються задля провадження рекреаційної діяльності. І, як визнано національною науковою школою, елементарний склад та змістовність поняття «потенціал» - є усталеною дефініцією і обчислюється він у відносних одиницях (за узагальним інтегральним показником із урахуванням вагомості впливу на масштаби потенціалу кожного його складового).

Тож, на переконання опонента, інкорпорація лише вказаних у дисертації двох вимірів до рекреаційного потенціалу (їх можна визнати лише в якості *«можливостей»*) не є суттєвим наповненням та відображенням масштабів розвиненості рекреаційного потенціалу будь-якого рівня (чи то місцевого, чи регіонального або ж на макрорівні). При цьому, не враховано також дисертантом і рівні регенерації та коефіцієнти самоочищення територій – ці показники можна було б віднести до *«резервів»* у складі рекреаційного потенціалу. Тим більш: обчислення масштабів рекреаційного потенціалу для міських та сільських територій має певну відмінність, що вимагає врахування за кожним регіоном і відповідних площ (коефіцієнту) співвідношення між ними, а також масштабів природно-ресурсного капіталу.

2. Враховуючи спірність і поверхневість трактування автором окремих понять у роботі, зокрема, як вказано вище (*рекреаційний потенціал*), дисертант мав би попереднього дефініційно визначити та деталізувати їхню сутність і зміст. А, саме, навести авторське трактування понять */рекреаційний потенціал території/* та */рекреаційний простір/*. Розкрити також і наступні репрезентації дисертанта, які, у більшості випадків, наведено безпідставно за текстом її роботи, а, саме: */потенціал внутрішнього інвестора/*; */життєвий потенціал/*; */інтелектуальний потенціал/*; */туристичний потенціал/*; */трудоий потенціал/*; */людський потенціал/*; */природно-ресурсний потенціал*, що на с. 74 ототожнено лише з землями рекреаційного призначення; */природно-*

рекреаційний та історико-культурний потенціал – на с. 75/ чи /природний потенціал/, /інноваційна технологія в рекреаційній сфері/ тощо.

Поряд із вказаним, слід вказати автору і на таке:

як зазначає дисертант на с. 198: *«Стратегія розвитку інноваційних технологій в рекреаційній сфері – це поєднання новітніх технологій в охороні здоров'я та наявних на даній території рекреаційних ресурсів, результатом чого буде створений унікальний РТПП»*. З цього, вимагають пояснень на захисті наступне:

чи лише поєднанням вказаних двох компонент (*новітніх технологій в охороні здоров'я та рекреаційних ресурсів*) обмежується вказана Стратегія?

чи дисертант у повній мірі розуміє зміст *«новітніх технологій в системі охорони здоров'я»*? Адже, до них, що є визнаним і в Україні, і у світі, більшою мірою, аж ніяк не відносяться процедури і технології з рекреаційного відновлення. Оскільки, новітні технології – це наукоємні й високомолекулярні, проривні та поглиблені: генетичні обстеження і скрінінг; онкологічне маркування та діагностування; репродуктивні технології; технології штучної підшлункової залози; нейромодуляція; високотехнологічна вакцинація та дистанційне лікування тощо.

Теж зауваження стосується і щодо трактування автором понять у тексті дисертації та плутаних викладів і ототожнень змістовності (зокрема, на с. 53 – 54) дефініцій - *«рекреаційні ресурси» та «природно-рекреаційні ресурси»* й інше.

3. Пропонуючи авторський зміст поняття механізм державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері (на с. 38), дисертант ідентифікує його *«як послідовна зміна інвестиційної діяльності під впливом складових внутрішнього та зовнішнього середовища, важелів, методів, фаховості кадрів державного управління, різних мотиваційних чинників, з метою досягнення як економічного, так і соціального, екологічного, технічного, наукового ефекту з оптимізацією інвестиційних витрат і ризиків»*. При цьому, не розкриває – яку саме *«зміну»* (і, відповідно, напрями змін) інвестиційної діяльності буде забезпечено та які виміри *«оптимізації»* (а також критерії оптимізації використано) інвестиційних витрат і ризиків буде досягнуто. Поряд із цим, слід вказати, що до структури відповідного механізму та його елементів необхідно включити і певний комплекс важелів та регуляторів, які забезпечують і забезпечать, надалі, його дію у певних умовах (так називані блоки резервування). Відтак, необхідно було ще у роботі: а) обґрунтувати вимоги до ефективності реалізації дії механізму державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері; б) розкрити базові та специфічні функції, рівні управління і різної природи ресурси забезпечення дії; в) навести комплекс принципів за відповідними теоретичними підходами, синхронне використання яких забезпечить формування авторського механізму, стійкість та результативність функціонування надалі тощо.

4. На с. 212 (Розділ 3) дисертантом приведено етапи організування ефективного

рекреаційного простору на мікрорівні, за якими нею передбачається проведення та виконання певних організаційно-економічних і управлінських процедур. Однак, серед останніх не передбачено таких заходів і кваліметричних процедур, зокрема, як: а) обґрунтування конкретних вимог до наслідків реалізації проектів із розбудови рекреаційного простору; б) розроблення процедур щодо їх уточнення у зв'язку із можливою зміною умов функціонування регіональних соціально-економічних систем; в) потребу у проведенні комплексного моніторингу цих процесів та розробку, для його реалізації, багаторівневої системи відносних показників або ж показників-індикаторів тощо.

5. Як і у змісті Розділу 1, так і у Розділі 3 – дисертант наголошує на комплексності вирішення завдань у площині інвестиційного забезпечення рекреаційної діяльності в регіонах та організування рекреаційної сфери, а на рис. 3.5 на с. 180 – репрезентує схему «*Формування механізму управління інвестиційними процесами.*». При цьому, представляє на своїй схемі ще не створений, по факту, на теренах держави «*Механізм регулювання в системі управління інвестиційними процесами*» та «*Привабливе інвестиційне середовище*». Тож, пояснення на захисті та більшої деталізації потребували б (у т. ч. приведені на рис. 3.5) й синхронність розбудови як формалізованих дисертантом: «*механізм регулювання...*» та «*механізм управління...*»; створення «*привабливого інвестиційного середовища*»; і, відповідно, загалом, опис процедур (етапів, умов і вимог) щодо формування, надалі, автором «механізму державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері». На переконання опоненте, наведена на рис. 3.5 схема потребує доповнень, зокрема, щодо застосування у дослідженні комплексу теоретичних та організаційно-економічних підходів, за використання яких буде, взагалі: а) вказане досягнуто (розбудова механізму державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері); б) чи буде це позитивним тригером для розвитку і функціонування національного господарства; в) чи забезпечить авторська розробка сталість національній соціально-економічній системі у майбутньому.

На переконання опонента: слід було б автору чітко формалізувати у пропонованій загалу структурно-логічній схемі (рис. 3.5) і у змісті дисертації: на якому саме етапі буде: а) створено вказані «*механізм регулювання...*» та «*механізм управління...*», чи вони є «під механізмами» або ж «підсистемами» загального механізму державного управління; б) убезпечено розбудову авторського механізму державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері у відповідності до проголошених теоретичних засад.

6. У пп. 3.2 «Стратегія активізування державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері» запропоновано певний перелік стратегій для регіонів України, які мають різні масштаби рекреаційного потенціалу та інвестиційного забезпечення. Проте, задля реалізації авторських пропозицій і передбачень, слід було б дисертанту навести і склад стратегічного інструментарію (певний комплекс політик, пропонованих для використання суб'єктам державного, регіонального та місцевого управління) у

цьому контексті. При цьому, важливою ресурсною компонентою для розв'язання науково-прикладних завдань у межах досліджуваної проблематики – є удосконалення й розробка саме інформаційно-методичного забезпечення (найвагомішого ресурсу управління) та розроблення цільових програм для оцінки-прогнозування і моніторингу результативності управління, застосування яких у практиці суттєво спростили б обґрунтування й добір саме оптимізаційних управлінських вирішень. Однак, на авторських структурно-логічних схемах щодо формування регуляторів і у структурі відповідного механізму (рис. 3.9) - вказаний блок, змістовність інформаційного забезпечення і рекомендації, нажаль, відсутні.

7. Дисертанту слід мати на увазі, що вирішення науково-прикладних завдань дослідження та досягнення мети за обраним напрямом економічних досліджень (економіка та управління національним господарством), обов'язково передбачає перевірку на адекватність (авторських розробок, побудованих схем, розроблених моделей і обґрунтувань) та їх прогностична апробація. Тож, у пп. 3.3 «Побудова механізму державного управління інвестуванням рекреаційної сфери на засадах кластеру і рекреаційного простору», поряд зі структурно-логічною схемою і пропозиціями, загальною структурою авторського механізму (рис. 3.9) необхідним елементом є – виконання економіко-статистичної оцінки та прогнозування результатів запровадження у практику удосконаленого автором механізму державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері. Зокрема, у плані імовірного досягнення певного рівня ефективності реалізації його дії та забезпечення стійкості і надійності функціонування національного господарства (хоча б, у короткостроковій перспективі, до 2025 рр.). До того ж, вимагалось б від дисертанта (у пп. 3.3) виконати прогностичні розрахунки й обґрунтування щодо можливості (імовірності) нарощення масштабів рекреаційного потенціалу (у разі використання на практиці механізму) за певними або ж за окремими регіонами України як у наслідок: а) реалізації авторських рекомендацій (у якості прикладу); б) відмови від запровадження.

Підсумовуючи вище зазначене, вважаю за доцільне вказати про таке:

висловлені опонентом зауваження та рекомендації (щодо розробок і формату викладення у кваліфікаційній праці результатів науково-прикладного дослідження) істотно не знижують теоретичної та методичної цінності і практичного значення авторських здобутків та не впливають на позитивну оцінку винесених на захист елементів наукової новизни. Бо обумовлюють потребу у ґрунтовному проведенні дисертантом подальших системних досліджень за цією проблематикою.

X. Загальна оцінка дисертаційної роботи

Офіційний опонент визнає наступне: дисертаційна робота Бондаренко Юлії Григорівни на тему «Механізм державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері» є самостійним та завершеним науково-прикладним дослідженням, виконаним

на актуальну тему, яке характеризується певною новизною одержаних результатів і висновків, має теоретичне, методичне та практичне значення для розвитку такої галузі науки як економіка та управління національним господарством.

Аналіз змісту дисертації, автореферату Бондаренко Ю. Г. та опублікованих нею робіт дозволяє зробити висновок про те, що визначені дисертантом завдання осмислені, ретельно опрацьовані і вирішені на достатньому теоретико-методичному рівні. Сукупність одержаних результатів забезпечує розв'язання важливого науково-прикладного завдання щодо обґрунтування теоретико-методичних положень та розробка науково-практичних рекомендацій у площині формування механізму державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері – та відповідає паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Приведене вище дає підставу стверджувати: дисертація «Механізм державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері»: а) виконана на належному науково-теоретичному і методичному рівні; б) недоліки, які відмічені щодо її змісту стосовно методичних і науково-прикладних розробок та теоретико-концептуальних обґрунтувань автора, не змінюють загальної позитивної оцінки представленої до захисту дисертації та винесених на захист елементів наукової новизни.

Висновок: за змістом, науково-прикладною сутністю, елементами наукової новизни, повнотою впровадження результатів, обсягом публікацій та оформленням – дисертаційна робота відповідає вимогам, викладеним у пп. 9, 11, 12 і 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. за № 567 (зі змінами і доповненнями, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України за № 656 від 19.08.2015 р., за № 1159 від 30.12.2015 р., за № 567 від 27.07.2016), що пред'являються до кандидатських дисертацій.

Відтак, засвідчую про таке: автор дисертації – Бондаренко Юлія Григорівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

головний науковий співробітник відділу методології сталого розвитку, Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», доктор економічних наук, професор **В. В. Микитенко**

Підпис д.е.н., проф. В. В. Микитенко **ЗАСВІДЧУЮ**
Заступник директора з наукової роботи ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»,
д.е.н., проф. **І. К. Бистряков**

